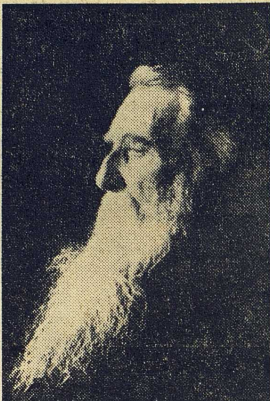
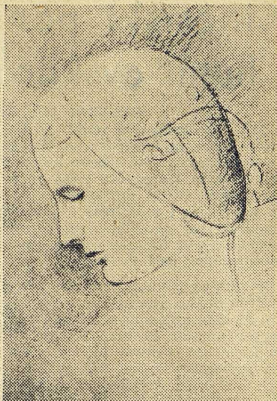
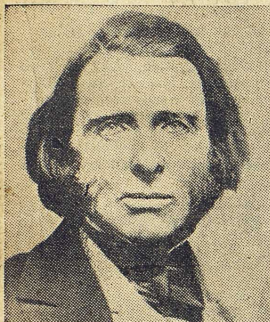

VIKTORIANSK PROFET:

John Ruskin

Två porträtt av John Ruskin, i medeltidern och mot slutet av hans liv. I mitten Rose La Touche, Ruskins sista stora förälskelse, efter en romantisk teckning av honom själv året före hennes död vid endast 26 års ålder; han var då 56.

Den VIKTORIANSKA tidsåldern i England har i eftervärldens bedömande genomgått skedet av våldsamt kritik och föraktfullt avslöjande. De generationer av författare och historiker som upplevt Europa blott efter 1914 vill snarast förgylla denna epok, med dess stabilitet, dess trygga framåtskridande, dess angenämt måttfulla idealism, vars oro mildrades av hopp och som utmynnade i kultiverade kompromisser. De stora gestalterna betraktas med en ironi som uppbares mera av vänlig överlägsenhet än av illvilja.

Men detta hindrar inte att hjältestoderna krossas. Och det sker främst genom den metod som är vår tids speciella, genom förevisandet av sexuella drag, betraktade som det grundläggande, det egentliga i personligheten. Denna metod avser visserligen, enligt dess upplysta utövare, inte att ned-sätta utan att klarlägga och förmänskliga, men resultatet blir säkerligen för de flesta människor en rasering av idealbilder — ungefär som då barn får höra om föräldrarnas svagheter. Situationen är densamma som då Marx och hans efterföljare trodde sig visa att alla politiska ställningstaganden berodde på mer eller mindre dolda och omedvetna klassintressen. För Marx var detta förhållande helt i sin ordning, det ingick i hans metafysik, men läsarna kände analysen som en demaskering av det onda.

Till de viktorianska profeter som 'ljungade' mot samhället och krävde en ny värld men ändå kunde inpassas i miljön och nå samtidens berömmelse hörde främst Thomas Carlyle och John Ruskin; Carlyle levde mellan 1795 och 1881, Ruskin mellan 1819 och 1900, och deras verksamhet omfattar alltså hela tidsåldern. I mycket är de lika, och Ruskin framstår som Carlyles efterföljare. Båda angrep med en lidelse som inte kan betvivlas den liberala ekonomin och industrialismens utnyttjande av de fattiga; de bidrog att slå sönder den ohyggliga gammal-

liberalism som ville se på eländet utan medkänsla och med vördnad för "den osynliga handens" outranssakliga vägar. De var båda svaga för "starka" män, "hjältar" som Carlyle kallade dem, och blev småningom anhängare av en styrelse genom de starkas elit och en fast social hierarki; då de var benägna att i lordar, godsägare och industrichefer se styrkan eller eliten förkroppsligad, kunde de, trots sin samhällskritik, bli stöttor för en aristokratisk konservatism. I andra hand betraktade de engelsmännen över huvud som en elit av starka och handlingsdugliga, och så blev de också imperialister. Bakom Disraelis och Joseph Chamberlains inom ramen av en rimlig politik utformade och tillämpade idéer skymtar dessa extremister och profeter med sin blandning av galenskap och passionerad insikt.

Man förstår att klarläggandet av dessa kraftkarlars eländiga sexuella liv väckt både glädje och bestörtning. Carlyle var, det har sedan ett par årtionden allmänt godtagits som ett faktum, helt eller i det närmaste impotent, och hans äktenskap blev därför fyllt av besvikelser; denna fråga — jämte Carlyles ur övermänniskosynpunkt likaledes en smula oroande magkatarr — har senast diskuterats av en engelsk läkare (Halliday: *Mr. Carlyle My Patient*, Heinemann, 15 sh.). Att Ruskin var impotent eller i varje fall aldrig hade ett normalt sexuellt förhållande och att han långt uppe i medeltidern var en ängerfull onanist har definitivt uppvisats i den senaste levnadsteckningen, skriven av den utmärkte kritikern Peter Quennell (*John Ruskin, The Portrait of a Prophet*, Collins, 15 sh.). Ruskin gifte sig vid 29 års ålder med en ung flicka, men äktenskapet kunde inte fullbordas och blev av detta skäl efter några år upplöst; en långt senare passion för en ännu yngre flicka, nästan ett barn, kom — kanske på grund av föräldrarnas motstånd — inte längre än till glödande och en aning äckliga brev.

Är det här fråga om sublimering eller kompensering eller någon annan relation mellan vad vi kallar fysiskt och psykiskt? Frågan skall inte diskuteras; påpekas bör kanske att dyrkan för det starka i varje fall tycks vara möjlig utan impotens (Bismarck, Wagner och Barrès, för att ta några exempel). Vad som frapperar i Ruskins fall är den förtvivlade åtrån till det oskyldiga; det paradoxala och tragiska i passionen för renheten kunde knappast bättre illustreras. Och det är åtminstone lockande att se ett samband mellan detta och Ruskins egenartat febrila sätt att skriva om konst.

*

Ruskin är ju främst känd som konstkritiker eller rättare konstförrunnare, en sida av hans verksamhet som på grund av bristande kunskap här ej kan beröras. Det skall blott betonas att han på ett exceptionellt personligt, "troende" sätt gav uttryck åt den gamla tanken på konsten som ett verkligare, sannare, djupare liv. Därigenom blev han, trots sin puritanska moralism, förespråkare för ett slags "l'art pour l'art"-filosofi. I "The Stones of Venice" möter sen-

tenser och paradoxer som under ett århundrade förblivit gångbara.

Känslan för skönheten kanske mer än den sociala medkänslan drev Ruskin — sedan barndomen var vid rikedom och överflöd — till kritik av fullheten och eländet i den tidiga industrialismen. Men särskilt i "Unto This Last" (1862), som fick ett stort inflytande på äldre generationer av arbetarrörelsen, pläderade han med saklig skärpa mot den liberala ekonomins upphöjande av produktionen som det enda väsentliga och krävde ett visst mått av ekonomisk utjämning. Det gäller inte bara att producera "utan att fördela och konsumera med förstånd"; det kan låta alltför självklart, men det var värt att säga under en tid då ekonomerna i regel inte brydde sig om vad som konsumerades och vilka som konsumerade, blott den totala produktionen steg. Vid denna tid begärde Ruskin också reformer som ansågs radikala på gränsen till det samhällsomstörtande, t. ex. progressiv inkomstskatt och en extra skatt på de högsta inkomsterna. Hans sociala patos tog dock mestadels formen av privat välgörenhet och bisarra ansatser, såsom då han under professorstiden i Oxford drev studenterna att ägna några timmar i veckan åt vägbygge. Alltmera trädde tanken på en styrande elit i förgrunden, med skyldighet att skapa ordning, harmoni, välstånd och en fast moral, och han uppmanade lorderna att, liksom filosoferna hos Platon, åta sig denna uppgift. En särskild klädedräkt skulle påbjudas för varje samhällsklass, ungdomen skulle lära sig att lyda "med en slavs precision", folket skulle få samma pli och glans som ett gardesregemente. "Naturligtvis är jag socialist av strängaste slag, men jag är också tory av strängaste slag." Ruskins "socialism" verkar ibland uteslutande längtan efter "den gamla goda tiden"; ibland för den tanken på samtidens diktaturer. Liksom hos en rad andra av tidens antiliberaler — engelska och franska likaväl som tyska — får man i hans förkunneelse en försmak av nationalsocialismen.

Vill man få en föreställning om hur förvirrat och naivt Ruskin kunde tänka, är hans skilda resonemang om kriget att anbefalla (särskilt i "Time and Tide" och "A Crown of Wild Olive"). I några sammanhang förklarar han att krig är ett vansinne, att de skall försvinna med uppfostran av folken, att "en nations verkliga styrka och lycka inte beror på egendom och områden... utan på att det territorium den äger befolkas av präktiga människor"; kvinnorna manas att vid krig klä sig i svart, ty männen skulle härigenom förmås att omedelbart sluta fred för att få återse de färgrikare klänningsarna. Men plötsligt får det heroiska draget överhanden. "Alla stora folk har varit krigarfolk" och fred i vår tid skulle "bli ruinerande både för intellektet och för hjärtat". Det moderna kriget med sina fjärrvapen — detta skrevs 1866 — är tarvligt och oestetiskt, och man skall gå tillbaka till den teknik då "den starkaste armen" och "det modigaste hjärtat" blev avgörande, dvs. svärd och lansar skall vara tillåtna vapen. Imperialismen hos Ruskin blev alltmera beständ och storartad. England bör "grunda kolonier så snabbt och inom så vidsträckt område som möjligt... Dessa kolonier skall vara förankrade flottor, och de skall stå under befäl av militära ledare, som sålunda får befälla över fält och gator i stället för linjeskepp."

Redan dessa antydningar visar att Ruskin, liksom många andra inflytelserika tänkare, bjöd på en så rik och varierande kost att alla smakriktningar kunde få något som passade

dem. Och man får komma ihåg att dessa tankar serverades med en frénetisk välthet, med den iver och den personliga appell som en man utvecklar då han håller sitt offer i rockslagen. Hos Ruskin slår visserligen hetsen inte, såsom hos Carlyle, över i ett slags andlig stamning, men intrycket av en passion som nära nog spränger förnuftet är lika starkt.

*

Det bör slutligen nämnas att Ruskin starkt influerat två författare som man inte i första hand är benägen att förbinda med honom. Den ene är Marcel Proust, som översatte och — det är ingen överdrift — dyrkade Ruskin. "Världen", skrev Proust då han lärt känna Ruskins konstkritiska verk, "fick änyo i mina ögon ett oändligt värde. Och min beundran för Ruskin gav sådan betydelse åt de ting han lärde mig älska att de syntes mig vara av större värde än livet självt." "Skönheten, åt vilken han offrade sitt liv, var för honom inte något vackert, gjort för att glädja, utan en verklighet av oändligt mycket större betydelse än livet och för vilken han skulle ha givit sitt eget liv." Dessa Prousts ord om Ruskin uttrycker hans egen "filosofi", drivkraften — i den mån den var medveten — i hans arbete. Även i andra punkter, inte minst i fråga om stilen, har en påverkan från Ruskin varit tydlig; klarast utreds detta i Marchs Proustanalys.

Den andre författaren som här avses är D. H. Lawrence; Aldington kommer flera gånger in på saken i sin biografi. Även här kan man tala om ett ideologiskt inflytande; det gäller emellertid mindre föreställningen om "konst och liv" än uppfattningen om industrialismen och dess verkningar som något mänskligt förnedrande, kanske också blandningen av vekhet och brutalitet i samhällssynen. Stilistiskt erinrar Lawrence alldeles slående om Ruskin, särskilt då han filosoferar — de tunga, orediga, förtvivlat kämpande meningarna, med lysande intelligenta formuleringar som blixtrar i mörkret. Men även i förmågan att smälta samman beskrivning och förkunneelse är likheten slående. Quennell tar som exempel en passage av Ruskin om ormen — ett centrum också för Lawrences fantasi — som symbol och mysterium: "The serpent crest of the king's crown, or of the god's, on the pillars of Egypt, is a mystery; but the serpent itself, gliding past the pillar's foot, is it less a mystery? Is there, indeed, no tongue, except the mute forked flash from its lips, in that running brook of horror on the ground."

HERBERT TINGSTEN